

**GERMAN TILIDA SO‘ZLASHUVCHI HUDUDLARDA ISLOMSHUNOSLIK
FANINING SHAKLLANISHI VA UNING SIYOSIY MANFAATLAR BILAN
ALOQASI****Xoldarov Akmaljon****Farg‘ona davlat unievrstiteti****Tayanch doktoranti****aaxoldarov95@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.15697324>**

Arabiston yarim orolida Islom dini paydo bo‘lishi arablar uchun o‘ziga xos va muhim ahamiyatga ega hodisa sifatida baholanadi. Qabilaviy hayoti va joylashuvi arablarni siyosiy jihatdan zaiflashtirgan, ularni sivilizatsiyalashgan hududlar ustidan hukmronlik qilish imkoniyatidan mahrum etgandi. Ammo islom dini paydo bo‘lishi arablarni yagona e‘tiqod asosida birlashib, mustahkam jamiyatga aylana boshlashiga sabab bo‘ldi. Islom dini arablar hayotida tub burilish yasab, ularni siyosiy va ijtimoiy jihatdan yangi darajaga olib chiqdi. Qur‘on nozil qilinganidan keyin arab dunyosi birlashib, yangi imperiya shakllantira oldi. Islom madaniyati paydo bo‘lishi bilan birinchi bor yozma arab madaniyati shakllandi. Islomiy tamaddun arab tilida o‘z aksini topdi va bu til ilm-fan va madaniyat tili sifatida keng tarqaldi. Biroq, Islom dini tarqalgan hududlardagi madaniy taraqqiyotga ta‘sir ko‘rsatishi bilan birga, ba‘zi hududlarda iqtisodiy va ijtimoiy o‘zgarishlarni ham keltirib chiqardi. Islom dini nafaqat diniy hayotga, balki siyosiy va iqtisodiy tizimlarga ham sezilarli darajada ta‘sir o‘tkazdi. Arablar islom dini vositasida keng hududlarga tarqalib, o‘z madaniyatlarini boshqa xalqlarga singdira oldilar.

Bu jarayon tarixiy jihatdan muhim voqea bo‘lib, islomshunoslik fanining rivojlanishiga ham turtki berdi. Islomshunoslik ilmiy sohasi Qur‘on, hadis, fiqh va boshqa diniy fanlarni o‘rganish bilan bir qatorda, arab madaniyati va uning rivojlanish jarayonlarini ham qamrab oladi. Bugungi kunda islomshunoslik fani o‘zining keng qamrovi bilan Sharqshunoslik doirasida alohida o‘rin tutib kelmoqda. Shu bilan birga, arab madaniyati va tarixi ham islomshunoslikning asosiy tadqiqot yo‘nalishlari qatoriga kiradi. Ilmiy izlanishlar davomida ko‘plab olimlar islom madaniyati va uning rivojlanish jarayonini chuqur o‘rganishga kirishdilar. Ular Qur‘on tafsiri, hadislar va islom tarixi bilan bog‘liq ko‘plab ilmiy ishlarni yaratdilar.

Islom va G‘arb o‘rtasidagi munosabatlarning yangi ming yillikdagi akademik tadqiqotlar va ilmiy izlanishlar darajasida uchinchi va yakuniy rivojlanishi 2010-yilda sodir bo‘ldi. Germaniya hukumati beshta Islomshunoslik instituti yoki “Islom ilohiyoti tadqiqotlari” ataluvchi institutlarini tashkil qilishini e‘lon qildi. Bu holat ilmiy xilma-xillikka yana ham chuqurroq ma‘no qo‘shdi.¹

Musulmonlarning Yevropaga kirib kelishi mahallaiy aholini islom dini bilan tanishishi bilan birgalikda kechdi. Yevropaliklar o‘zlari uchun notanish lekin tez rivojlanayotgan dinni tushunish, u haqida ko‘proq bilimga ega bo‘lish maqsadida islom dini muqaddas kitobini o‘rganishga katta qiziqish bildirishdi. Bu borada dastlabki harakatlarni xristian cherkovi va Papalar boshlab berishdi, albatda ularning harakatlari holislikka asoslanmagan, ular islom dinining yevropaliklar orasida ommalashishidan havotir bildirib, islom diniga qarshi choralar

¹ Islamic Studies in Germany – A cultural bridge between the East and the West Dr. Mohammed Abdelrahman, al-Azhar University Professor of comparative religion. 2021. 7-bet

ko'rishga harakat qilishdi. Cherkov ruhoniylaridan so'ng bu ishga olimlarni jalb etishdi yoki yevropaliklarni Islom dinini tekshirishga unday olishdi, shu tariqa yangi yo'nalish "Ilohiyot" paydo bo'ldi.

"Ilohiyot" (theology)² atamasi aslida **xristianlikdan kelib chiqqan ibora** bo'lib, u akademik ilmiy kontekstdan foydalaniladi va **katolik, evangelist³ yoki pravoslav Injil tadqiqotlari** bilan bog'liq. Yevropada ilohiyot tushunchasi ta'lim tizimida o'ziga xos ahamiyat kasb etadi, masalan universitetlarda **"ilohiyot fakultetlari"** deb ataluvchi ko'plab xristian ta'lim muassasalari mavjud. Uning arabcha tarjimasi **"lahut"** bo'lib, bu atama islomiy ilmiy kontekstda ishlatilmagan. Arab-islom dunyosida bu turdagi ta'lim maskanlari **"Din asoslari kollejlari"** deb nomlanadi. Germaniyada esa ularga g'arbiy, xristian madaniyatiga oid nom berilib, "ilohiyot institutlari" deb atalgan. Bu institutlar e'tiqodga asoslangan ta'lim muassasalari bo'lib, u yerda dars beruvchi professorlar ham, talabalar ham musulmon bo'lishi talab qilinadi.

Bu ilohiyot institutlarini tashkil etishning maqsadi – nemis musulmon professorlari orqali musulmon olimlarini tayyorlash bo'lib, Germaniyaga chetdan, nemis tilini bilmaydigan va nemis madaniyati, tarixi hamda merosini yetarlicha tushunmaydigan imomlar va o'qituvchilarni yollashdan voz kechish edi. Shu masalada Germaniya Federal Ta'lim va Tadqiqot Vazirligi (**BMBF**) o'zining rasmiy veb-saytida shunday yozgan:

"Maqsad – e'tiqodga asoslangan maktab darslari uchun islom dini o'qituvchilarini tayyorlash va davlat universitet tizimida diniy olimlarni ilmiy tadqiqotlar asosida o'qitishdir."

Germaniya ilmiy hamjamiyatida yuzaga kelgan bahs va munozaralar **2012-yilda** maxsus konferensiyaning tashkil etilishiga olib keldi. Ushbu anjumanga **"Islomshunoslik va ilohiyot sohasidagi ko'plab professorlar"** tashrif buyurdi. Konferensiyada **"Islomshunoslik va Islom ilohiyotining o'zaro munosabati"** (*Das Verhältnis zwischen Islamwissenschaft und islamischer Theologie*) mavzusi muhokama qilindi.

Konferensiyada **Gudrun Krämer⁴** o'z nutqida aniq bir savolni o'rta tashladi:

"Islom ilohiyoti bizga Islomshunoslik fanida yo'q qanday yangi narsalarni taklif qiladi?" (*Vas leistet die islamische Theologie, Was die Islamwissenschaft nicht leistet?*). Bu esa islom ilohiyoti va islomshunoslik fanlari o'rtasida katta farq borligiga ishora qiladi. Ilohiyot fanining o'rganilishi islomshunoslikning tahlil qilinishiga olib keladimi yoki undagi mezonlarni isbotlashga yordam beradimi degan savollarni o'rta qo'yadi.

Yangi jihat shundaki, Islom ilohiyoti institutlari **masjid imomlari va maktablarda islom dini o'qituvchilarini** tayyorlash bo'yicha maxsus dasturlarni joriy etishga majbur bo'ldi. Masalan, **Myunster instituti** bu yo'nalishda ishlay boshladi. Bunday dasturlar ilgari Orientalistika yoki Islomshunoslik institutlarida mavjud bo'lmagandi.

² Ilohiyot – diniy e'tiqod, Xudo, ilohiylik, vahiy va diniy tajribalarni ilmiy asosda o'rganadigan fan sohasi. U, asosan, dinning mazmuni, asosiy tushunchalari, axloqiy tamoyillari va inson bilan Xudo o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish bilan shug'ullanadi.

³ Evangelist so'zi yunoncha εὐαγγέλιον (euangelion) – "xushxabar", "injil" ma'nolaridan kelib chiqqan bo'lib, "xushxabar tarqatuvchi", "xristianlik e'tiqodini targ'ib qiluvchi shaxs" degan ma'noni anglatadi. U turli kontekstlarda qo'llaniladi. Xristianlikda evangelist – Xudo kalomini, xususan, Iso Masihning ta'limotlarini targ'ib qiluvchi shaxs.

⁴ Gudrun Krämer – (1953-yil) nemis tarixchisi, sharqshunos va islomshunos olim. U asosan islom tarixi, zamonaviy musulmon jamiyatlari, siyosiy islom va Yaqin Sharq tarixi bo'yicha tadqiqotlari bilan tanilgan. Ish joyi Humboldt Universiteti (Berlin).

Shuningdek, Islom ilohiyoti institutlarining zamonaviy ilohiy qarashlar asosida Islomni talqin qilishi Germaniyaning ilmiy doiralarida katta qiziqish uyg'otdi. Bu holat ushbu institutlar tomonidan chop etilgan ko'plab ilmiy nashrlarda aks etdi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Krämer, Gudrun (2012). Was leistet die islamische Theologie, was die Islamwissenschaft nicht leistet? In: Das Verhältnis zwischen islamischer Theologie und Islamwissenschaft.
2. Jokisch, Benjamin (2021). Islamwissenschaft: Globalisierung einer philologischen Disziplin. In: ZfR 37, S. 204–221.
3. Khorchide, Mouhanad (2013). Islam ist Barmherzigkeit: Grundzüge einer modernen Religion. Herder Verlag.
4. Rohe, Mathias (2016). Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart. München: C.H. Beck.
5. Nagel, Tilman (2000). Die islamische Welt bis 1500. München: Oldenbourg Verlag.
6. Schulze, Reinhard (2011). Islamwissenschaft als Kulturwissenschaft. In: Zeitschrift für Kulturphilosophie 5(1), S. 55–68.
7. Kaddor, Lamya (2010). Muslimisch – weiblich – deutsch! Mein Weg zu einem zeitgemäßen Islam. Piper Verlag.